

WACŁAW URUSZCZAK
(Uniwersytet Jagielloński)

Laudacja Profesora Stanisława Grodzkiego na uroczystości odnowienia jego doktoratu po pięćdziesięciu latach (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Aula Collegium Maius, 11 kwietnia 2011 r.)¹

Magnificencjo, Prześwietny Senacie, Panie i Panowie Profesorowie, Drodzy Goście,
a przede wszystkim Dostojny Panie Profesorze!

Starożytny filozof, stoik, Lucjusz Annaeusz Seneka w swym *Dialogu o krótkości życia* napisał:

Właściwością [...] wielkiego i ponad błędami stojącego człowieka jest to, że nie dopuszcza do straty ni chwili ze swego czasu i jego życie jest najdłuższe, ponieważ od początku do końca jemu jednemu w całości jest poświęcone. Żadna chwila z jego życia nie została stracona przez niedbalstwo, żadna [nie była nie] wypełniona pracą, żadną nie rozporządzał ktoś inny. Nie znajduje żadnej równoważnej wartości, na jaką by czas swój wymienił, ponieważ jest tego czasu najoszczędniejszym stróżem².

Przypadł mi w udziale zaszczyt przedstawienia laudacji, poświęconej Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu, uczoneму historykowi prawa, emerytowanemu profesorowi Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, osobistości wielkich zasług dla Polski, dla miasta Krakowa i dla całej społeczności uniwersyteckiej, której był sercem i umysłem oddany przez całe swoje zawodowe życie.

Profesor Grodzki jest historykiem prawa. Reprezentuje naukę, która łączy wiedzę prawniczą z historiografią. Związek ten nie jest jednak niczym niezwykłym. Prawo jest fenomenem społecznym. Powstaje w historii i podlega rozwojowi dziejowemu. Refleksja

¹ Fragmenty laudacji zostały wydrukowane w „Alma Mater” nr 137, lipiec–wrzesień 2011, s. 58, w sprawozdaniu z tej uroczystości, pióra Rity Pagacz-Moczarskiej.

² *Magni, mihi crede, et suprema humanos errores eminentis viri est nihil ex suo tempore deliberari sinere, et ideo eius vita longissima est, quia, quantumcumque patuit, totum ipsi vacavit. Nihil inde incultum otiosumque iacuit, nihil sub alio fuit, neque enim quicquam reperit dignum quod cum tempore suo permutaret custos eius parcissimus. Itaque satis illi fuit: iis vero necesse est defuisse ex quorum vita multum populus tulit.* (Lucjusz Annaeusz Seneka, *Dialogi*, przeł. L. Joachimowicz, Warszawa 1963, s. 82).

historyczna nad prawem jest więc konieczna dla dobrego poznania i nauczania prawa, a w dalszej konsekwencji do należytego jego stosowania. Historia stanowi w istocie pole doświadczalne instytucji prawnych, które w zasadzie tylko na tej drodze podlegają skutecznej weryfikacji.

W Uniwersytecie Jagiellońskim historia prawa była obecna od zarania istnienia uczelni. Pierwotnie, czyli od początku XV wieku, przedstawiano ją w ramach wykładów z prawa kanonicznego i rzymskiego, a od XIX stulecia także z prawa polskiego, francuskiego i austriackiego. W szczególności w XIX wieku wykład prawa polskiego był ze swej istoty wykładem historycznym. Wykładano bowiem prawo dawnej przedrozbiorowej Polski. W XIX wieku w murach krakowskiej Alma Mater powstały pierwsze katedry historycznoprawne: istniejąca do dziś Katedra Historii Prawa Polskiego (1832) i Katedra Prawa Niemieckiego (1855), poprzedniczka obecnej Katedry Powszechnej Historii Państwa i Prawa. Z tymi dwiema katedrami związały się losy profesora Grodzkiego jako następcy znakomitych poprzedników i mistrzów historyków prawa: Michała Bobrzyńskiego, Stanisława Kutrzeby, Stanisława Estreichera, Adama Vetulaniego, Michała Patkaniowskiego.

Stanisław Grodzki przyszedł na świat 2 stycznia 1929 roku w Prusach koło Krakowa w rodzinie inteligenckiej. Po zdaniu egzaminu dojrzałości w 1947 roku wpisał się na studia prawnicze w naszym Uniwersytecie. Od pierwszego roku w murach krakowskiej uczelni interesowała go historia prawa, w szczególności historia prawa polskiego, której wykładowcą był w tym czasie Adam Vetulani, uczeń i następca zmarłego w styczniu 1948 roku Stanisława Kutrzeby. W seminarium Adama Vetulaniego Stanisław Grodzki przygotował pracę magisterską i swoje pierwsze opracowania naukowe, jak w szczególności wydrukowany w „Czasopiśmie Prawno-Historycznym” w t. 5 z 1953 roku artykuł pt. *Poglądy Stanisława Konarskiego na rozwój prawa w świetle jego Wstępu do Volumina Legum*. Z pewnością też to mistrz Adam zachęcił młodego adepta prawa do wstąpienia na drogę uniwersyteckiej kariery, której początkiem było objęcie w 1950 roku stanowiska zastępcy asystenta w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa, a następnie – już po uzyskaniu dyplomu magistra prawa w 1951 roku – asystenta w Zespole Katedr Historyczno-Prawnych. W środowisku tym Stanisław Grodzki zdobywał kolejne stopnie i tytuły naukowe oraz adekwatne do nich stanowiska: starszego asystenta (1953) oraz – po uzyskaniu rok później tzw. kandydatury nauk prawnych – adiunkta (1955). Stopień kandydata nauk był, jak wiadomo, kopią radzieckiego systemu stopni naukowych. Gdy przywrócono tradycyjny stopień doktora nauk prawnych, nasz dzisiejszy Jubilat przygotował pod kierunkiem prof. Vetulaniego dysertację doktorską pt. *Ludzie luzni. Studium z historii państwa i prawa polskiego*. Obrona doktoratu odbyła się przed Radą Wydziału Prawa i Administracji krakowskiej uczelni w dniu 11 maja 1959 roku. Recenzenci – profesorowie Bogusław Leśnodorski i Zdzisław Kaczmarczyk zgodnie podkreślali jej wybitne walory poznawcze. Praca ta została w następnym roku ogłoszona drukiem, co w tamtych czasach należało do wyjątków. To właśnie obrona przez Stanisława Grodzkiego doktoratu stanowi okazję do naszego dzisiejszego spotkania po upływie już więcej niż połowy stulecia.

Praca doktorska dała młodemu uczonemu sposobność bliższego poznania systemu prawno-społecznego dawnej Polski. Rozwijając swoje zainteresowania badawcze z tego zakresu, przyszły profesor zajął się zagadnieniem położenia prawnego szlachty. Owocem

tych badań była praca habilitacyjna pt. *Obywatelstwo w szlacheckiej Rzeczypospolitej* (Kraków 1963). Autor śmiało wykazywał w niej oryginalność rozwiązań ustrojowych I Rzeczypospolitej. Przekonująco dowodził występowania w nich instytucji prawnej obywatelstwa dużo wcześniej niż w państwach Europy Zachodniej, w których w epoce nowożytnej (XVI, XVII i XVIII w.) stosunek przeciętnego mieszkańca do państwa definiowany był jako poddaństwo. Na podstawie wspomnianej pracy oraz po pomyślnym przebiegu kolokwium habilitacyjnego przed Radą Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego dnia 13 grudnia 1963 roku Stanisław Grodziski uzyskał stopień naukowy docenta, a niedługo potem odpowiednie stanowisko w Katedrze Historii Państwa i Prawa Polskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W dalszych latach, pomnażając wydatnie swój dorobek naukowy, uzyskał tytuły i stanowiska profesora nadzwyczajnego (1972) oraz profesora zwyczajnego (1979). Zaprezentowana w skrócie droga naukowa profesora Grodziskiego jest w istocie rezultatem jego benedyktyńskiej pracy i twórczego wysiłku, w wyniku czego powstały liczne publikacje naukowe i popularnonaukowe. Ich lista obejmuje obecnie blisko 450 pozycji, w tym prawie kilkadziesiąt książek. Powstawały one w ciągu 60 lat, w różnych okresach najnowszych dziejów Polski. Z całym przekonaniem pragnę stwierdzić, że żadna z tych prac, nawet te, które zostały wydane w latach 50. i 60., nie straciła wartości poznawczej. Bez żadnych zmian mogłyby one być publikowane także dzisiaj, co z całą pewnością nie da się powiedzieć o wielu opracowaniach sławnych poniekąd profesorów zdobywających swoje laury naukowe w minionej epoce.

W całym bogactwie twórczości Stanisława Grodziskiego uwidacznia się kilka wyraźnych nurtów badawczych. Pierwszy z nich to ustrój i prawo, a także kultura prawna dawnej Polski – I Rzeczypospolitej. Do najwybitniejszych osiągnięć dzisiejszego Jubilata w tym zakresie zaliczyłbym zwłaszcza wspomnianą pracę o *Obywatelstwie w szlacheckiej Rzeczypospolitej*. Opracowanie pionierskie w latach 60. XX wieku zapoczątkowało późniejsze studia podejmowane przez wielu historyków dzisiaj pracujących nad obywatelskim charakterem sarmackiej kultury politycznej. Znakomitym dziełem jest publikacja pt. *Z dziejów staropolskiej kultury prawnej* (2004). Ukazuje ona niezwykle plastyczny obraz dorobku kulturowego dawnej Polski w dziedzinie prawa oraz jego trwałość w sposobach myślenia o prawie i postawach w stosunku do niego, widocznych w społeczeństwie polskim do dziś.

Profesor Grodziski wniósł wybitny wkład w poznanie ustawodawstwa dawnej Polski, w szczególności prawodawstwa sejmowego. W jego dorobku obok prac analitycznych figurują wydawnictwa źródłowe, w szczególności pomnikowe *Volumina Constitutionum*, których jest niekwestionowanym animatorem i głównym wykonawcą. Wydawnictwo to publikuje ustawodawstwo sejmów staropolskich począwszy od roku 1493. W porównaniu ze swoim pierwowzorem, to jest *Voluminibus Legum*, wydanym przez luminarzy polskiego oświecenia – Stanisława Konarskiego i Józefa Andrzeja Załuskiego, *Volumina Constitutionum* są wydawnictwem doskonalszym. Obejmuje ono całość dorobku ustawodawczego staropolskich sejmów, a więc wszystkie konstytucje, czyli ustawy i wszystkie uchwały, jakie zapadały na sejmach, bez względu na to, czy miały one charakter wieczysty, czy czasowy. Wydane dotąd tomy *Volumina Constitutionum*, obejmujące lata 1493–1640, ukazują wielkość dokonań sejmu staropolskiego na polu ustawodawczym

w okresie jego największej świetności w XVI i pierwszej połowie XVII wieku. Prostują obiegowe sądy o nieudolności ustroju dawnej Polski i jej systemu parlamentarnego.

Osobnym nurtem badawczym profesora Grodziskiego, w którym osiągnął on pozycję niekwestionowanego autorytetu, jest ustrój i prawo Królestwa Galicji i Lodomerii, czyli jednego z „zaginionych królestw”, jak to ostatnio przypomniał prof. Norman Davies. Galicji, ściślej jej ustrojowi politycznemu w ramach Monarchii Austriackiej, Stanisław Grodziski poświęcił wiele prac, jak monograficzne studium pt. *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772–1848* (Wrocław 1971) czy obszerne dwutomowe dzieło pt. *Sejm krajowy w Galicji w latach 1861–1914*. Do tego samego kręgu zainteresowań Profesora należą też książki adresowane do szerszego czytelnika: *W Królestwie Galicji i Lodomerii* (Kraków 1976), *Franciszek Józef I* (Ossolineum 2006), *Habsburgowie* (Ossolineum 1998).

Rezultaty badań nad Galicją, nad jej stosunkami ustrojowo-prawnymi i społecznymi Profesor prezentował także w swoich licznych publikacjach zagranicznych, w szczególności w Austrii oraz Niemczech. Najważniejsze prace z tego zakresu zostały ostatnio ponownie wydane w zbiorowym tomie pt. *Studia Galicyjskie. Rozprawy i przyczynki do historii ustroju Galicji* (Księgarnia Akademicka 2007). Za swoje osiągnięcia naukowe w badaniach nad Galicją i Monarchią Habsburską prof. Grodziski został wyróżniony prestiżową austriacką nagrodą państwową im. Antona Gindleya.

Na Wydziale Prawa wśród wielu generacji studentów Dostojny Jubilat słynął jako porywający wykładowca, który z nadzwyczajną maestrią trafiał do umysłów i serc słuchaczy. Znają go pokolenia prawników, którzy stykali się z nim na pierwszym roku studiów podczas wykładów z historii państwa i prawa polskiego czy historii ustrojów państwowych. Wykształcił wielu magistrów i doktorów, z których niektórzy zdobyli tytuły i stanowiska profesorskie. Do jego osiągnięć dydaktycznych należą także opracowane przez niego podręczniki akademickie, a zwłaszcza wydana w 1998 roku *Porównawcza historia ustrojów państwowych*. Profesor odstąpił w nim od typowej konwencji podręcznikowej, jako syntezy podstawowej wiedzy, na rzecz autorskiej wizji ewolucji ustrojów państwowych z przeszłości ku państwu nowoczesnemu. Jak napisał w krótkiej przedmowie, spojrział w nim na proces dziejowy „po swojemu”. Oznaczało to spojrzenie z humorem, przez anegdotę, przykład historyczny, ciekawe zdarzenie, wypowiedź świadka epoki czy fragment z literatury pięknej. *Porównawcza historia ustrojów państwowych* została przedstawiona jako dzieje społeczności ludzi, z ich ograniczonymi możliwościami i słabościami.

Trudno jest mierzyć dokonania naukowe. Przedstawiciele nauk ścisłych i przyrodniczych czynią to przez indeksy cytowań i inne kryteria ilościowe. W humanistyce o wielkości naukowych osiągnięć świadczy w pierwszej kolejności uznanie środowiska. Z pewnością w nauce historii prawa prof. Grodziski jest obecnie gwiazdą pierwszej wielkości. Potwierdzają to dedykowane mu trzy książki jubileuszowe. Pierwsza z nich ukazała się w 1993 roku, druga w 2001 roku; trzecia zaś w 2010 roku z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin dzisiejszego Jubilata. Wyrazem uznania jest też nadanie mu w 2002 roku godności doktora *honoris causa* przez Uniwersytet Wrocławski, a także medalu *Merentibus* przyznanego przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego w 2006 roku.

Nie można nie wspomnieć o innych zasługach Profesora. W Uniwersytecie Jagiellońskim pełnił różne odpowiedzialne funkcje: kierownika Zakładu Historii Państwa i Prawa Polskiego, Katedry Powszechnej Historii Państwa i Prawa, dziekana Wydziału Prawa i Administracji, prorektora do spraw studenckich, kierownika Pracowni Wydawnictw Źródłowych. Jest On w zasadzie pierwszym w ostatnim półwieczu dziekanem Wydziału Prawa nie z nominacji rektorskiej, ale z wyboru. Rada Wydziału Prawa i Administracji w 1981 roku w głosowaniu tajnym udzieliła dziekanowi Grodziskiemu pełne wotum zaufania. W okresie „burzy i naporu”, w trudnych latach „Solidarności”, a następnie stanu wojennego, prof. Grodziski najpierw jako dziekan, a potem wybrany prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego do spraw studenckich w latach 1987–1990, przyczyniał się znacząco do obrony rangi i dobrego imienia Uczelni w Polsce i na świecie.

Profesor Grodziski brał i bierze nadal udział w krajowym i zagranicznym ruchu naukowym. Jest on członkiem krajowych i zagranicznych stowarzyszeń naukowych: Société d’Histoire du Droit, International Commission for the History of Parliamentary and Representative Institutions (Commission Internationale pour l’Histoire des Assembles d’Etats), PEN-Clubu, Polskiego Towarzystwa Historycznego, Komitetu Nauk Prawnych PAN, członkiem Komisji Prawniczej i Komisji Historycznej krakowskiego oddziału PAN, członkiem Rady Naukowej Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, członkiem komitetów redakcyjnych czasopism naukowych, m.in. „Czasopisma Prawno-Historycznego”, „Polskiego Słownika Biograficznego”, „Kwartalnika Prawa Prywatnego”, „Archivum Iuridicum Cracoviense”, „Krakowskich Studiów Prawniczych”.

Wielką zasługą prof. Grodziskiego jest jego wkład w dzieło odbudowy Polskiej Akademii Umiejętności, której był wiceprezesem w latach 1994–2000. Uczestniczy On nadal w jej pracach jako czynny członek tej szacownej instytucji. Wypada także wspomnieć o wieloletnim udziale Jubilata w pracach Komitetu Badań Naukowych.

Sześćdziesięcioletnia praca, a właściwie służba dla nauki, dla Uniwersytetu, dla kultury polskiej zaskarbiła Profesorowi Grodziskiemu uznanie i podziw całego środowiska i to nie tylko historyków prawa, prawników czy historyków, ale całej społeczności uniwersyteckiej, a także wielu innych środowisk. Zyskał je dzięki ogromnej pracowitości, wielkiej kulturze osobistej, jak i wrodzonej życzliwości, którą okazywał zwłaszcza młodszym pracownikom i studentom. Dla wszystkich nas jest On autorytetem naukowym i moralnym. Dokonania Profesora znalazły również uznanie władz państwa, czego wyrazem są przyznane odznaczenia, w szczególności Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski.

Na koniec mojego wystąpienia skorzystam z okazji, aby za wszystkie dzieła, za całość dokonań i za wszystko co sobą reprezentuje – wyrazić Profesorowi Grodziskiemu serdeczne podziękowanie, a zarazem życzyć Mu zdrowia i dalszych pięknych sukcesów. Obyś nadal – jak to wyraził wspomniany na wstępie Seneka – „był swojego czasu najoszczędniejszym stróżem”, w myśl starożytnej dewizy stoików: *Labor optimos citat* (praca jest powołaniem najlepszych)³.

Ad multos annos, Dostojny Panie Profesorze! Ad multos annos, drogi Stanisławie!

³ Seneka, *De providentia*, V, 4.